

УДК 327.83 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.24>**О. А. Коппель**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-5610>

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

О. С. ПархомчукORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6261-3580>

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГЛОБАЛЬНА ПОЛІТИКА: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ І ПРОГНОСТИЧНИЙ ДИСКУРС

Вступ. Феномен виникнення явища глобальної політики найчастіше пов'язують з Другою світовою війною. Її завершення призвело до кардинальної трансформації змісту світової системи міжнародних відносин. Була ліквідована багатополярна організація структури міжнародних відносин, що існувала ще з часів Вестфальського миру 1648 р. та зберігалася з певними модифікаціями у межах Вестфальської, Віденської та Версальсько-Вашингтонської міжнародних систем на протязі майже трьох століть до Другої світової війни. Ялтинсько-Потсдамська міжнародна система (1945–1991) стала першою глобальною міжнародною системою.

Постановка проблеми. З середини ХХ століття починається процес формування глобальної політики як нового наукового напрямку, визначення його предметного поля, виокремлення глобальної політики в особливу галузь знання, відмінну від інших напрямів. В той же час констатуємо відсутність загально визнаного розуміння, що таке глобальна політика як реальність (онтологічне розуміння) і в чому полягає предмет її дослідження (гносеологічне розуміння). Відсутнє чітке предметне розмежування глобальної і світової політики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження глобальних політичних процесів, проблем, тенденцій та акторів посідає важливе місце в сучасній міжнародно-політичній науці, складовою частиною якого є як дослідження їх концептуальних і прикладних аспектів у ретроспективному і проспективному форматі, так і визначення та аналіз того, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному середовищі. В їх концептуалізації виокремимо два основних підходи. Перший представлений роботами філософів, соціологів, політологів, психологів, в яких акцентується увага на якісних трансформаціях світополітичної системи загалом. Другий підхід,

представлений фахівцями в галузі міжнародних відносин, головну увагу зосереджує на фактологічному, прикладному аналізі глобальних акторів та глобальних трендів [1, с. 9–14].

В предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) [2] та транснаціональні виклики (екологічні загрози, міграційні процеси, держави, що не відбулися, релігійний фундаменталізм, права людини, транснаціональний тероризм, ЗМЗ) [3].

Ці питання розглядаються в роботах представників всіх головних наукових шкіл дослідження міжнародних відносин: політичного реалізму (К. Уолтц, Д. Мершхеймер), лібералізму (Р. Кеохейн, Дж. Най, Ф. Фукуяма), конструктивізму (А. Вендт, Б. Бузан). [2, с. 61–70]. Представники реалістичного напрямку головну увагу приділяють глобальним акторам, в першу чергу глобальним державам, відповідно представники лібералізму – транснаціональним акторам та загрозам [4].

В міжнародно-політичній науці поступово прийшло усвідомлення того, що розв'язання транснаціональних проблем вимагає підвищення рівня керованості світовим розвитком. В той же час дослідження вказаної проблематики характеризується недостатньою концептуальною, в тому числі категоріальною визначеністю, що пояснюється міждисциплінарним характером досліджень.

Виклад основного матеріалу. Глобальна політика як наукова категорія використовується для аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяжність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав, оскільки політичні

рішення і дії в одній частині світу можуть швидко мати наслідки для всього світу. Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає світові політичні процеси, проблеми та тенденції, політичні аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем, що мають політичний характер, на відміну від світової політики, як сфери неподільної взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин як у зв'язку з їх діями відносно одна одної і рішення глобальних проблем, так і політики кожного з них по відношенню до власних внутрішніх проблем та ситуацій. Світова політика зосереджує увагу на взаємопов'язаності міжнародних та внутрішньополітичних відносин.

Якщо феномен виникнення явища глобальної політики найчастіше пов'язують з Другою світовою війною, виникнення феномену світової політики – з 70-ми роками ХХ століття. Світова політика – теж відносно новий в міжнародних дослідженнях напрям, пов'язаний із змінами в міжнародному співтоваристві. Дослідження цих змін на Заході розпочалося з 70-х років ХХ століття в умовах посилення взаємозалежності, хоча поняття «міжнародні відносини» та «світова політика» фактично не були розведені. В 2000-х роках починається процес формування світової політики як нового наукового напрямку, визначення його предметного поля, виокремлення світової політики в особливу галузь знання, відмінну від інших напрямів.

Узагальнимо підходи до визначення співвідношення між світовою та глобальною політикою. Перший підхід, презентований частиною західного наукового співтовариства, фактично ототожнює два явища. Другий підхід виходить з того, що «глобальна політика» є складовою частиною «світової політики», акцентує увагу на окремих аспектах світової політики – глобальних процесах і глобальних проблемах. Наступна група дослідників вважає, що поняття «глобальна політика» ширше поняття «світової політики», оскільки світова політика асоціюється тільки з соціальною сферою, а глобальна політика торкається і природного середовища. Глобальна політика акцентує увагу на складних взаємозв'язках, які виходять за межі держав і суспільств у глобальному порядку.

Природу та головні тенденції світового політичного процесу характеризують глобальні тренди (соціальні, політичні, економічні, наукові, культурні) як основні напрями руху глобального суспільства, які визначають основні напрями еволюції сучасного світу і майбутнє людства. Ці тренди мають глобальний характер, тобто охоплюють весь світ, впливаючи на життя світового співтовариства. В той же час вони розрізняються за масштабами поширення, тобто діють у різних частинах світу з різною ступенню та інтенсивністю. Відрізняються вони і за тривалістю існування,

тобто строки їх дії обмежені і рано чи пізно їм на зміну приходять альтернативні тренди. Тісно взаємодіючи один з одним і доповнюючи один одного, вони здійснюють кумулятивний вплив на стан світу. Це крупномасштабні довгострокові процеси глобального розвитку, котрі визначають якісний зміст сучасного етапу еволюції світосистеми.

Спроби виявлення закономірностей кожного з етапів розвитку людства здійснювалися неодноразово. Основними парадигмами таких досліджень, тобто метатеоретичними утвореннями, що містили набір вихідних ідей та методологічних установок, на які спиралося наукове пізнання, сукупність принципів, які на конкретному історичному етапі розвитку науки задавали певний спосіб теоретичної діяльності, визначаючи вибір засобів цієї діяльності, виступали формаційна, цивілізаційна, державоцентристська та світсистемна парадигми.

Один з підходів постулює, що історія не розвивається лінійно, на відміну від окремих культурно-історичних спільнот (цивілізацій), тому визначення її глобальних тенденцій виявляється неможливим. Другий підхід базувався на визнанні хвильового характеру політичних процесів і засновувався на концепції відцентрових та доцентрових тенденцій в розвитку соціальних спільнот. В межах третього підходу мегатренди – це діади процесів-антагоністів, які змінюють один одного в певному циклічному ритмі: глобалізація – деглобалізація (ізоляціонізм); інтеграція – дезинтеграція (націоналізм); демократизація – дедемократизація (посилення авторитарних режимів) [1, с. 5–12].

Особливого значення набуває виокремлення питань філософського характеру, методологічних аспектів дослідження глобальних трендів як стійких та довгострокових тенденцій розвитку, з'ясування, які саме тренди є глобальними та визначення специфіки їх прояву в міжнародно-політичній сфері. Значний вплив мають такі глобальні тренди, як кібернетична революція, перехід до інформаційного суспільства на основі вироблення і споживання інформації, зростання ролі мережевих структур, збільшення темпів споживання, гіперспоживання як комплексне системне явище. З кожним роком зростає антропогенний вплив: в результаті збільшення населення збільшується дефіцит відновлюваних ресурсів, зростають проблеми, пов'язані з екологією. Екологічний дефіцит стве причиною таких явищ, як міграція, економічний спад і ослаблення держави, веде до конфліктів.

Що до прогностичного дискурсу глобальної політики, значний внесок було зроблено діяльністю Римського клубу, зокрема в доповідях, підготовлених на його замовлення або членами клубу, які одразу ставали предметом жвавих наукових дискусій [5].

Ще у 1999 р. Національна розвідувальна рада США у співробітництві з Державним департаментом і ЦРУ розпочала роботу над проектом “Глобальні тенденції 2015”, внаслідок якого прийшла до висновків, що держави залишаться основними гравцями на міжнародній арені, хоча роль недержавних акторів буде мати тенденцію до зростання. Буде зростати і кількість важливих гравців, що ставитиме під загрозу лідерство США. Це такі країни, як Китай, Росія, Індія, Мексика і Бразилія; регіональні організації, як ЄС; велика кількість ТНК і некомерційних організацій, що набирають вагу на міжнародній арені. Автори доповіді запропонували чотири вірогідні сценарії розвитку людства до 2015 р.: “всеохопна глобалізація” при підвищенні ефективності глобального та регіонального колективного управління; “згубна глобалізація” та посилення нерівномірності розвитку окремих країн та регіонів, яка супроводжується послабленням як національних, так і міжнародних органів управління і політичних інститутів; “регіональна конкуренція” та посилення опору глобальній перевазі США при передачі повноважень глобальних організацій регіональним інститутам; “постполярний світ” із посилення політичної напруги у відносинах США з ЄС, кризою національного управління в країнах Латинської Америки та суперництві між азійськими державами. [6].

Чотири ключові сценарії глобальної політики до 2020 року: (“Давоський світ”; “Рах Амерікана”, “Новий Халіфат” та “Коло жаху”) було окреслено в “Проекті-2020” “Контури світового майбутнього”. На особливу увагу заслуговав висновок, що піднесення РФ, КНР та Ірану як можливих глобальних гравців буде мати негативні наслідки, порівняні з піднесенням Німеччини наприкінці XIX століття [7].

У листопаді 2008 р. Національна розвідувальна рада США підготувала доповідь “Глобальні тенденції 2025: світ, що змінився” як чергову спробу виявити основні фактори та тенденції, які визначатимуть розвиток глобальної політики. Констатувалась криза системи глобального лідерства, з підйомом Китаю, Індії та інших держав формується глобальна багатополярна система, могутність і домінування США поступово ослабне. Автори доповіді запропонували чотири сценарії світового розвитку до 2025 року: “Світ без Заходу”; “Жовтневий сюрприз” (неочікуваний природний катаклізм); “Скандал у БРІКС” та сценарій “Політика не завжди локальна (формування глобального світу)”. Останній сценарій передбачав втрату державами провідної ролі у формуванні глобальної політики, що має прискорити розвиток субрегіональних та транснаціональних утворень [8].

В доповіді “Розриви та відволікаючи фактори – переосмислення безпеки на 2040 рік”, яку було підготовлено за результатами семінару, організо-

ванного РЕНД Корпорейшн в 2018 році, передбачувані події (відомі в літературі як “білі лебеді”) підпадали під категорію неперервності (нерозривності), події, які вважалися неможливими та непередбачуваними (“чорні лебеді”) – під категорію розривів. Головною метою цього звіту визначалось передбачення вирішальних проблем у сфері безпеки в глобальному світі до 2040 року, враховуючи наслідки політичних, технологічних, соціальних та демографічних тенденцій. Дослідники RAND проаналізували три 25-річні періоди історії (1910–1935 рр., 1950–1975 рр., та 1990–2015 рр.) та визначили широкий спектр можливих сценаріїв на 2015–2040 роки. Для періоду 1910-1935 рр. (період «ядра, з якого може вирости сила») це непередбачувані обставини, пов’язані з Першою світовою війною, російською революцією та Великою депресією. Другий період – 1950-1975 рр. (період, коли “жоден куточок землі не може бути ізольованим”) до непередбачуваних подій відносили випробування СРСР атомної бомби в 1947 р., запуск супутника у 1957 році, швидку деколонізацію, війни в Кореї та В’єтнамі та нафтове ембарго 1973 року. В період з 1990 по 2015 рр., коли “для здивування не вистачає часу”, розпадається Радянський Союз, відбувається розширення НАТО, теракти 11 вересня 2001 р., посилення участі США в Афганістані та Близькому Сході, винахід Інтернету, підйом Китаю. В 2015 – 2040 рр. (період “винаходження майбутнього”) до прогнозованих змін віднесено кліматичні, які йдуть на користь деяким країнам, але шкодять іншим, змінюючи баланс сил [9].

В доповіді “Глобальні тренди 2035” дослідницької служби Європарламенту, опублікованій в 2017 році, сформульовано вісім головних економічних, соціальних і політичних трендів до 2035 року: старіння населення, крихка глобалізація, технологічна революція, кліматичні зміни, поява нових сфер міждержавного суперництва, інформаційна політика та екологічні загрози [10]. Майбутнє ЄС як глобального актора визначалось на основі використання ймовірних сценаріїв, які базувалися на двох факторах: стабільність чи нестабільність в Європі і стабільність чи нестабільність в світі. Перший сценарій – нестабільна Європа в стабільному світі; другий – стабільна Європа в стабільному світі; третій – нестабільна Європа в нестабільному світі. Четвертий сценарій під назвою “ЄС як глобальна держава” прогнозує стабільну Європу в нестабільному світі. Загальний висновок вказаної доповіді полягав в тому, що світ стає менш безпечним, але більш політизованим.

На думку авторів доповіді “The 2021 Strategic Foresight Report”, світ стає багатополярним завдяки підйому Індії та Китаю [11].

Як стратегічний тренд глобальної політики розглядається зменшення ступеня захищеності

людства внаслідок пандемії Covid-19. Г. Кіссінджер в статті “Пандемія коронавірусу назавжди змінить світовий порядок” висловив припущення, що зміни, які відбуваються, призвели до розбалансування управління як всередині країн, так і на міжнародній арені [12].

Робити прогнози в сучасних умовах набагато складніше в порівнянні з більш зрозумілим біполярним світом, справедливо зауважують Ф. Клейн М. Бансал та Дж. Волерс, автори дослідження “Поza галасом. Мегатренди світу майбутнього”. Автори зробили спробу визначення 35 рушійних сил (drivers) змін майбутнього і прийшли до висновку щодо їх кумулятивного впливу на мегатренди глобальної політики [13].

Отже, у всіх глобальних прогнозах, незважаючи на наявні розбіжності в підходах та оцінках, світ майбутнього мав певні спільні характеристики, найголовніша з яких полягала в його глобалізованості, альтернатива глобалізації не розглядається або розглядається як катастрофа. Водночас у багатьох із них констатується, що Захід втрачає монополію на процеси глобалізації. Дослідниками не ставиться під сумнів і той факт, що світом потрібно управляти, оскільки хаотичність міжнародних відносин та неконтрольованість міжнародних процесів являють собою виклик усій міжнародній системі і її головним елементам – державам.

Висновки. Глобальна політика як наукова категорія використовується для ретроспективного і прогностичного аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяжність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав. Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає світові політичні процеси, проблеми та тенденції, політичні аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем.

З’ясовано, що в предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) та транснаціональні виклики (екологічні загрози; міграційні процеси; проблеми голоду; держави, що не відбулися; релігійний фундаменталізм; права людини; транснаціональний тероризм; ЗМЗ).

Автори констатують, що міждисциплінарний характер глобальних досліджень пояснює недостатній рівень концептуальної, в тому числі категоріальної визначеності, що викликає потребу в подальших наукових розвідках.

Література

1. Глобальні тренди міжнародних відносин: реалії і прогнозування. Київ: Вадекс, 2020. 442 с.

2. Understanding Global Politics. Actors and Themes in International Affairs. Edited by Klaus Larres and Ruth Wittlinger. Routledge, NY. – 2020. 436 p.

3. Global Politics: a New Introduction. Edited by Jenny Edkins and Maja Zehfuss. Routledge, NY. – 2009. – 524 p.

4. Grieco J., Ikenberry G., Mastanduno M. Introduction to International Relations: enduring questions and contemporary perspectives. PALGRAVE. London. – 2015. 503 p.

5. Офіційний сайт Римського клубу URL: <http://www.clubofrome.org.ua/en/main/> (дата звернення 26.01.2023)

6. Global Trends Final Report. URL: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/GlobalTrends_2040.pdf (дата звернення 23.01.2023)

7. Global Trends 2020: the world in 2020. URL: <https://www.unhcr.org/pl/wp-content/uploads/sites/22/2021/06/2020-global-trends.pdf> (дата звернення 24.01.2023)

8. Global Trends 2030: alternative worlds. URL: https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf (дата звернення 25.01.2023)

9. Discontinuities and Distractions—Rethinking Security for the Year 2040 /Findings from a RAND Corporation Workshop/ Andrew R. Hoehn, Andrew Parasiliti, Sonni Efron, Steven Strongin. – Santa Monica, California, 2018. – 19 p.

10. Global Trends 2035. URL: <https://www.oxan.com/media/1969/global-trends-to-2035-geopolitics-and-power.pdf> (дата звернення 24.01.2023)

11. "The 2021 Strategic Foresight Report" (published in September 2021.). URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2021-strategic-foresight-report_en. (дата звернення 22.01.2023)

12. Kissinger H. The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order. URL: <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005> (дата звернення 22.01.2023)

13. Beyond the noise. The megatrends of tomorrow's world. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-megatrends-2ndedition.pdf> (дата звернення 23.01.2023)

Анотація

Коппель О. А., Пархомчук О. С. Глобальна політика: ретроспективний і прогностичний дискурс. – Стаття.

У статті розглядається формування глобальної політики як особливої галузі знань, відмінної від інших наукових напрямів, його предметне поле, основні наукові школи. Визначено, що являє собою глобальна політика як реальність (онтологічне розуміння) і в чому полягає предмет її дослідження (гносеологічне розуміння). Надається предметне розмежування глобальної політики з іншими науковими напрямками дослідження міжнародних відносин.

З’ясовано, що глобальна політика як наукова категорія використовується для ретроспективного і прогностичного аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяж-

ність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав. Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає світові політичні процеси, проблеми та тенденції, політичні аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем.

З'ясовано, що в предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації, транснаціональні актори) та транснаціональні виклики (екологічні загрози, міграційні процеси, проблеми голоду, держави, що не відбулися, релігійний фундаменталізм, права людини, транснаціональний тероризм, ЗМЗ).

Автори констатують, що міждисциплінарний характер глобальних досліджень пояснює недостатній рівень концептуальної, в тому числі категоріальної визначеності, що викликає потребу в подальших наукових розвідках.

Ключові слова: глобальна політика, світова політика, міжнародні відносини, міжнародна система, глобальні актори, транснаціональні загрози, глобальні тренди.

Summary

Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Global policy: retrospective and prognostic discourse. – Article.

The study researches formulation of global politics as a separate area of knowledge, that differs from

other sciences, its subject field, and main scientific schools. The study determines what is global politics as a reality (ontological understanding) and what is its subject (epistemological understanding). A substantive distinction between global politics and other scientific areas of international relations research is provided.

It was found that global politics as a scientific category is used for retrospective and prognostic analysis of actors, institutions and processes at the global level, and as a concept, it embraces political relations in space and time, and the spread of political power and political activity beyond the borders of modern states. As a new direction of scientific research, global politics examines world's political processes, problems and trends, political aspects of globalization and ways to solve global problems.

It was discovered that there are two main groups of issues in the subject field of global politics: global actors (the USA, China, India, the EU, Germany, the Russian Federation, the United Nations, NATO, the IMF and the World Bank, non-state and regional organizations) and transnational challenges (environmental) threats, migration processes, problems of hunger, failed states, religious fundamentalism, human rights, transnational terrorism, WMD).

The authors state that the interdisciplinary nature of global research explains the insufficient level of conceptual certainty, including categorical definiteness, which requires further scientific research.

Key words: global politics, world policy, international relations, international system, global actors, transnational threats, global trends.